

Korte mededelingen

Nieuwe vindplaatsen van de zwamplatkopwesp *Cephalonomia formiciformis* (Hymenoptera: Bethyliidae)

Dikke dode bomen zijn in Nederland nog niet zeer algemeen en de zwammen die hieraan gebonden zijn zijn dan ook relatief zeldzaam. Nog zeldzamer zijn gegevens over insecten die in deze zwammen leven. Hun aanwezigheid zou er op kunnen wijzen dat het doodhoutbeleid in Nederland zijn vruchten afwerpt. Dit was de reden voor een oriënterend onderzoek, waarbij specifiek werd gezocht naar insecten die leven in de echte tonderzwam, *Fomes fomentarius* (figuur 1). Deze zwam is een zwakteparasiet die zich vestigt op levende maar verzwakte bomen, vooral berk en beuk. Na het afsterven van de boom kan de tonderzwam nog jarenlang nieuwe vruchtlichamen vormen.

In de echte tonderzwam kan zich een heel specifieke entomofauna ontwikkelen. Zo zijn er in Zweden zes keversoorten aangetroffen die zich uitsluitend in deze zwam ontwikkelen (Komonen 2003). In Nederland is nog nauwelijks onderzocht welke soorten in zwammen voorkomen. Tegenwoordig is de echte tonderzwam vrij algemeen op de hogere zandgronden, in Zuid-Limburg en in de duinen ten zuiden van Bergen (Noord-Holland). Op de kleigronden is de soort zeer zeldzaam (Nauta & Vellinga 1995).

Om de aanwezigheid van zwambewonende insecten te onderzoeken zijn in een oriënterend onderzoek door Alterra tonderzwammen van dode beuken verzameld op zeven locaties die bekend staan om de aanwezigheid van grote hoeveelheden oude, stervende en afgestorven beukenbomen: Wolfhezerbos te Wolfheze, Weversbergen in Nationaal Park Veluwezoom bij Dieren, Dassenberg in Kroondomein te Apeldoorn, Gortelse Bos in Kroondomein, Landgoed Elswout

bij Haarlem, Landgoed Boekesteyn bij 's-Graveland en Pijpebrandje in het Speulderbos. In juli 2006 zijn in totaal 68 vruchtlichamen verzameld, 4-14 zwammen per locatie. Deze zijn tot eind december 2006 in een klimaatcel van constant 20°C in grote plastic trechters bewaard, die aan de bovenkant waren afgesloten met fijne vitrage en aan de on-

Vorst drie platkopwespen tussen de poten van kevers aangetroffen. Ze zijn door Jeroen de Rond gedetermineerd als de zwamplatkopwesp *Cephalonomia formiciformis* Westwood (figuur 2). De zwarte wespjes zijn slechts 1,0-1,5 mm lang en vrij lastig tussen de uitwerpselen van kevers te vinden. Na deze vondst werden de vangpotten gericht onderzocht op het voorkomen van deze wespjes. De wespjes zijn zo op drie van de zeven locaties aangetroffen. Uit twee zwammen van het Gortelse Bos kwamen drie wespjes en uit een zwam van Weversbergen

Figuur 2. Vrouwje van de zwamplatkopwesp *Cephalonomia formiciformis*. Tekening: Jeroen de Rond
Female of the bethylid wasp *Cephalonomia formiciformis*.

derkant uitmondten in een plastic container met conserveervloeistof volgens de methode van Thunes (1994).

Uit de zwammen zijn verscheidene keversoorten gekweekt, waarover in een andere publicatie zal worden bericht. Bij de determinaties werden door Oscar

kwam één wespje. Uit in totaal acht zwammen van de Dassenberg zijn maar liefst 88 wespjes gekweekt, waarmee deze locatie een belangrijke vindplaats van *C. formiciformis* in Nederland is geworden.

In Nederland waren vondsten van deze soort tot op heden uiterst zeldzaam: slechts enkele exemplaren van in totaal zes vindplaatsen. Bij het eerste exemplaar dat uit Nederland bekend is (juli 1893, vermoedelijk Snellen van Vollenhoven) staat een 'elzenzwam' als substraat genoteerd. Verder zijn vondsten bekend uit Bloemendaal, Noord-Holland (4♂, 01.ix.1907, leg. J. Koornneef), Lerop, Limburg (1♀, 26.iii.1949, leg. H. Sanders) en Doorwerth, Gelderland (1♀, 21.vii.1954, leg. P. van der Wiel).

De larven van deze wespen zijn ectoparasitoïden van keverlarven van het genus *Cis* (Cisidae), die zich in verschillende soorten buisjeszwammen ontwikkelen. *Cephalonomia formiciformis* wordt met minstens acht van de ca. 65 Europese

Figuur 1. Echte tonderzwam *Fomes fomentarius* met uitvlieggaten van kevers. Foto: Leen Moraal
Tinder fungus *Fomes fomentarius* with exit holes of beetles.

Cis-soorten en drie verwante kevergeslachten geassocieerd, al zijn de werkelijke gastheerrelaties grotendeels onbekend (De Rond 2004). In de zwammen waaruit wij wespjes verzamelden zijn drie Cisidae gekweekt: de in Nederland vrij zeldzame *Cis castaneus* Mell en de zeer algemene *Cis nitidus* (Fabricius) en *Ennearthron cornutum* (Gyllenhal). Aangezien enkele van de potentiële gastheersoorten in Nederland in ruime mate voorkomen, lijkt het aannemelijk dat de zwamwespjes minder zeldzaam zijn dan tot nu toe is aangenomen. Ongetwijfeld kan ook het veranderde bosbeheer, met het laten staan van verzwakte en dode bomen, een positieve invloed hebben op de aanwezigheid van Cisidae en daarmee op de zwamplatkopwesp.

Literatuur

Komonen A 2003. Hotspots of insect diversity in boreal forests. *Conservation Biology* 17: 976-981.

Nauta MM & Vellinga EC 1995. Atlas van Nederlandse paddestoelen. AA Balkema.
Rond J de 2004. Bethyidae - platkopwespen. In: De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata) (Reemer M, Loon AJ van & Peters TMJ red): 158-170. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland.
Thunes KH 1994. The coleopteran fauna of *Piptoporus betulinus* and *Fomes fomentarius* (Aphyllophorales: Polyporaceae) in western Norway. *Entomologica Fennica* 5: 157-168.

Leen Moraal
Alterra
Postbus 47
6700 AA Wageningen
leen.moraal@wur.nl

Jeroen de Rond
Beukenhof 96
8212 EB Lelystad

Summary

New locations for the Bethyid wasp *Cephalonomia formiciformis* (Hymenoptera: Bethyidae)

In 2006, 68 sporocarps of the tinder fungus *Fomes fomentarius* were collected from old dead beech trees in The Netherlands. They were individually stored in plastic funnels in a climate room at 20 °C. A total of 92 *Cephalonomia formiciformis* Westwood wasps were recorded from three locations. This species is regarded as rare, but the extremely small wasps can be easily overlooked. Possibly they are more common than generally assumed. In addition, forest managers nowadays leave weakened and dead trees in the stands. An increase of the polypore fungi is therefore stimulated, causing a consequential increase in Cisidae beetles, the food source of *Cephalonomia* larvae.

Platyperigea kadenii (Lepidoptera: Noctuidae) heeft Nederland bereikt

In het najaar van 2006 zijn in ons land verscheidene exemplaren gesignaleerd van *Platyperigea kadenii* (Freyer). Deze macro-nachtvlinder was nog niet uit ons land bekend en is dus nieuw voor de fauna (Kuchlein & De Vos 1999).

Tijdens de najaarsvergadering van de sectie Ter Haar in 2006 is deze vlindersoort door diverse leden ter sprake gebracht (tabel 1). Er werden foto's en een geprepareerd exemplaar getoond. Het betreft vrijwel allemaal lichtvangsten en op de genoemde data werd telkens slechts een exemplaar waargenomen en verzameld. Daarnaast is de vlinder tweemaal gefotografeerd zonder te zijn verzameld.

Platyperigea kadenii is een middelgrote uil met een spanwijdte van ongeveer 2,5 cm. Hij heeft nagenoeg ongetekende grijze voorvleugels (figuur 1). De achtervleugels zijn wit, bij het vrouwtje met een donkere achterrand. Het opvallendste kenmerk is de niervormige vlek op de voorvleugel. Deze is donker roodbruin gevuld en omgeven door een lichtere geeloranje ring. Door deze niervormige vlek is de soort goed te onderscheiden van de enigszins gelijkende *Paradrina clavipalpis* (Scopoli). *Platyperigea kadenii* heeft twee generaties en vliegt in voor- en najaar. De polyfage rups leeft op lage kruidachtige planten en overwintert (Fajcik 1998).

De verspreiding van deze nachtvlinder in Europa is interessant. Oorspronkelijk kwam hij voor in Zuid- en Midden-Europa, van Spanje via Zuid-Frankrijk tot in de Balkan (Karsholt & Rasowski 1996). Sinds

enige jaren is er duidelijk sprake van uitbreiding in noordelijke richting. In Duitsland is de soort voor het eerst gesignaleerd in 2002 in het zuiden van Baden (Kratochwill 2005). Vervolgens is deze vlinder vanaf 2003 elk jaar in Beieren waargenomen (Zehenter 2006). In 2004 werd voor het eerst een exemplaar gevangen in Rheinland-Pfalz (Dudler 2005). Ook in En-

geland is *P. kadenii* voor het eerst in 2002 gevangen en wel in Kent. Sindsdien is hij in het zuiden van Engeland alle jaren aangetroffen (Kimber 2006). In Frankrijk heeft de soort zich eveneens uitgebreid in noordelijke richting. Zo zijn in 2006 tijdens lichtvangsten aan de Normandische kust verscheidene exemplaren gezien (*P. Rooij*, persoonlijke mededeling). De soort is tot nu toe nog niet in België waargenomen (*W. de Prins*, persoonlijke mededeling), hoewel het gefotografeerde exemplaar in Het

Figuur 1. *Platyperigea kadenii*, Rozenburg, Zuid-Holland, 13.x.2006. Foto K. Rijdsdijk *Platyperigea kadenii*, Rozenburg, Zuid-Holland, 13.x.2006.